

OBSERVAȚII ASUPRA MORMINTELOR CULTURII GÂRLA MARE DIN ZONA DE SUD-VESTUL OLTENIEI

Gabriel CRĂCIUNESCU
Muzeul Regiunii Porților de Fier
Drobeta Turnu – Severin

În sud-vestul Olteniei, zonă ce corespunde județului Mehedinți, au fost efectuate numeroase descoperiri aparținând culturii Țuto Brdo-Gârla Mare. În numeroase puncte cu asemenea descoperiri au fost făcute cercetări sistematice, din acestea destul de multe fiind necropole.

Materialele și observațiile strânse de-a lungul unei perioade de timp destul de mari, referitoare la înmormântările în cadrul culturii Gârla Mare, ne-au determinat să încercăm o sistematizare a acestora în funcție de mai multe elemente. Pentru că asemenea întreprinderi în cadrul acestei culturi au mai avut loc¹, ne vom referi doar la ceea ce s-a descoperit în județul Mehedinți, adică necropolele de la Balta Verde², Gruia³, Crivina⁴ și Gârla Mare⁵. Necropola de la Ostrovul Mare-*Bivolării* nu poate fi luată în discuție deoarece materialul acesteia a fost publicat pe tipuri de vase⁶, fără precizarea mormintelor din care fac acestea parte. O scrisoare a lui Al. Bărcăcilă, cel care a cercetat această necropolă, reproșa lui D. Berciu faptul că i-a încurcat inventarul mormintelor. În felul acesta, marea necropolă mehedințeană nu ne ajută cu nimic în ceea ce dorim să facem. Informațiile despre mai vechile descoperiri de morminte Gârla Mare de la Ostrovul Corbului⁷ sunt destul de sărace, iar descoperirile de morminte efectuate mai recent nu ne sunt de prea mare ajutor deoarece au fost făcute întâmplător de către localnici⁸. În felul acesta, inventarul este incomplet iar observațiile asupra modului de înmormântare, lipsesc.

I. O primă clasificare a mormintelor aparținând culturii Țuto Brdo – Gârla Mare din zona de sud-vest a Olteniei, care corespunde județului Mehedinți, se poate face după numărul de urne conținute de fiecare mormânt: simple, duble, triple și cvadruple.

Ia. Mormintele simple sunt cele mai numeroase, atât în zona pe care o avem în discuție, cât și în întreaga arie a acestei culturi. Aceste morminte conțin o singură urnă în care se găsesc resturile cremației, iar lângă, pe, sau în interiorul acesteia se află și alte vase. Amintim, în acest sens, mormintele 3-8 și 12-16 de la Balta Verde⁹, mormintele 4-5 și 20 de la Gruia¹⁰, mormintele 1-3 de la Crivina¹¹, precum și mormintele 2 și 5 de la Gârla

¹ Șandor-Chicindeanu 2003, pp. 160-168.

² Berciu, Comșa 1950, pp. 255-307.

³ Crăciunescu 1998, pp. 115-138; Crăciunescu 2006, pp. 67-76.

⁴ Crăciunescu, Neagoe 2008, pp. 87-96.

⁵ Bărbulescu, Cârstea 2006, pp. 49-54; alt mormânt cu patru urne a fost descoperit de o grupă de studenți de la Facultatea de istorie din Pitești care se aflau pe un șantier de epocă romană în localitatea Gârla Mare; în 2009, în cadrul unei vizite de recunoaștere a eventualei necropole, au mai fost recuperate două morminte care erau parțial descoperite de localnicii care luau nisip din acea zonă.

⁶ Berciu 1939, pp. 105-139.

⁷ *Idem*, pp. 106-108.

⁸ Roman 2008, pp. 111-118; Crăciunescu 2006, *Drobeta*, pp. 143-164.

⁹ Berciu, Comșa 1950, pp. 268-275; 278-292.

¹⁰ Crăciunescu 2006, pp. 69-70.

¹¹ Crăciunescu, Neagoe 2008, pp. 87-96.

Mare¹². În marea necropolă de la Cârna¹³, din 116 morminte, doar cinci pot fi socotite duble, marea majoritate fiind morminte cu o singură urnă.

Ib. Mormintele duble se întâlnesc în necropolele de la Balta Verde și Gruia. Din cercetările mai vechi de la Balta Verde reținem faptul că mormintele 9 și 10 au fost descoperite alăturat, fiind considerate chiar de către descoperitori ca fiind morminte contemporane, îngropate în același timp¹⁴. Tot în acesată necropolă a mai fost descoperit un mormânt dublu, notat cu M 17-18, despre care se spune clar că este dublu¹⁵. Un alt mormânt dublu a fost descoperit în necropola de la Gruia, cel cu numărul 16. Urna nr. 1 a acestuia conținea, pe lângă resturile cinerare, și o aplică de formă conică și alt fragment de podoabă¹⁶. În urna nr. 2 au fost descoperite mai multe piese din bronz: butoni de forma unor calote, fragmente de saltaleoni și alte fragmente din diferite podoabe de bronz¹⁷.

Ic. Mormintele triple sunt mai rare, fiind întâlnit în necropolele de la Gruia și Gârla Mare. Mormântul 19 de la Gruia avea trei urne¹⁸ cu resturi cinerare în fiecare dintre acestea. La Gârla Mare, în cercetările din anul 2010, a fost descoperit un mormânt triplu, cu un bogat inventar de vase și cu mai multe piese de metal, descoperite, toate, într-o singură urnă.

Id. Mormintele cvadruple sunt destul de rare. O asemenea descoperire a fost făcută la Gârla Mare în urmă cu câțiva ani, de o grupă de studenți care se afla pe un șantier de epocă romană în această localitate. Aceștia au săpat în panta dunei necropolei, la care am făcut referire mai înainte, și au descoperit un mormânt cu patru urne. Participanții la această acțiune ne-au mărturisit că în cele patru urne se aflau oase calcinate, iar urnele erau strâns grupate. De altfel, inventarul acestor morminte se află la muzeul din Drobeta Turnu Severin.

II. O altă clasificare se poate face după modul de depunere a resturilor cinerare: în urnă, răspândite în groapă, sau depuse grămadă în groapă.

Ila. Cea mai mare răspândire o au mormintele cu resturile cremației depuse în urnă. În această situație se află mormintele 3-10 și 12-18 din necropola de la Balta Verde¹⁹, mormintele 3-5, 16, 19 și 20 din necropola de la Gruia²⁰, Mormintele 1-3 de la Crivina²¹, cea mai mare parte a mormintelor de la Ostrovul Mare – Bivolării²², mormântul VI de la Ostrovul Corbului din vechile cercetări²³ și probabil că și mormintele mai recent descoperite întâmplător.

Iib1. Mormintele cu resturile cremației depuse răspândite în groapă sunt mai rare, dar au fost descoperite de mai mult timp. Astfel, la Balta Verde²⁴ avem două morminte, cele numerotate cu nr. 2 și 11, precum și mormântul VII de la Ostrovul Corbului²⁵. Această situație se întâlnește și la Crivina²⁶ la mormântul 1, precum și la Gârla Mare²⁷ unde

¹² Cercetare inedită 2009.

¹³ Dumitrescu 1961, p. 46, 57, 72, 80, 84, 85.

¹⁴ Berciu, Comșa 1950, p. 275, 276.

¹⁵ *Ibidem*, p.292.

¹⁶ Crăciunescu 1998, Pl.XV/2,3.

¹⁷ *Ibidem*, Pl. XV/4,23.

¹⁸ Crăciunescu 2006, fig. 6/1,2,6.

¹⁹ Berciu, Cosma 1950, pp. 268-307.

²⁰ Crăciunescu 2006, pp. 67-70.

²¹ Crăciunescu, Neagoe 2008, pp. 87-96.

²² Brciu 1939, pp. 105-139.

²³ *Ibidem*, pp. 106-108.

²⁴ Berciu, Comșa 1950, pp. 267-278.

²⁵ Berciu 1939, p. 106, fig. 115.

²⁶ Crăciunescu, Neagoe 2008, p. 87.

mormintele 1 și 4/2010 sunt la fel. La toate aceste morminte, vasele sunt depuse alături de oase, singura excepție fiind reprezentată de mormântul nr. 1 de la Gârla Mare, descoperit în campania din anul 2010, unde vasele sunt depuse pe oase.

Iib2. Există un singură situație la care resturile cremației au fost depuse grămadă în groapă. Acest caz a fost întâlnit la mormântul nr. 2/2009 de la Gârla Mare²⁸. Vasele care însoțeau mormântul erau depuse alături, în partea de sud a grămezii de oase.

III. Există și cazuri de morminte cenotafe, când una din urne nu conține resturi ale defunctului. O asemenea situație a fost întâlnită la Gruia în mormântul nr. 3. Acesta conținea o urnă cu oase și alta fără oase²⁹, precum și alte trei vase. Una din urne era umplută cu nisip, fără alte materiale arheologice. Morminte cenotafe se întâlnesc în mai multe perioade ale istoriei vechi.

IV. Se consideră că toate vasele care însoțesc urnele mormintelor au fost depuse cu ofrande lichide sau solide. Acest ultim caz este mai greu de sesizat, fiind mai rar întâlnit. Singura situație care se cunoștea din cercetările mai vechi, era cea de la Ostrovul Corbului³⁰, unde, în mormântul VII, a apărut un os de la ofrandă. Această situație se repetă în două morminte de la Crivina, unde a fost descoperit, în mormântul 1, un humerus stâng de capră,³¹ iar în mormântul 2 a fost descoperit un humerus stâng de oaie³².

În afara acestor materiale, mai putem aminti încă două morminte în care au apărut piese de inventar mai puțin obișnuite. În mormântul nr. 3 de la Gruia, în castronul care servea drept capac, a fost găsită o unealtă de silex frumos retușată. Într-un alt mormânt, nr. 2/2009, descoperit la Gârla Mare, pe resturile de cremație a fost descoperit un pandantiv de lut reprezentând un cap de rață.

V. O altă problemă a necropolelor Gârla Mare este aceea a mormintelor care deranjează altele dintr-o perioadă anterioară. Aici avem două situații: fie că deranjează morminte din altă perioadă, fie că deranjează morminte din aceeași cultură. Această situație a fost întâlnită în mica necropolă de la Gruia. Mormântul nr. 16, aparținând culturii Gârla Mare, din această necropolă a deranjat³³ un mormânt aparținând culturii Verbicioara. Din mormântul Verbicioara nu s-a mai păstrat decât partea inferioară a urnei cu resturile de cremație în ea. Mormântul 19 de la Gruia, aparținând culturii Gârla Mare, a deranjat³⁴ un alt mormânt al aceleiași culturi, din care au rămas fragmente mărunte din mai multe tipuri de vase. Această situație aduce în discuție problema semnelor de mormânt, care sunt mai mult bănuite. Indiferent dacă aceste semne erau reprezentate de grămezi de pământ sau bucăți de lemn, acestea dispăreau într-un timp relativ scurt, astfel încât era posibilă deranjarea unor morminte de către altele. O situație deosebită o prezintă mormântul nr. 5 din această necropolă. Acesta nu mai păstra decât partea inferioară a urnei, mormântul fiind distrus din vechime. Trebuie precizat că baza acestuia se afla destul de sus, la 0,40 m. Mai puțin relevant este faptul că mormântul nr. 12, hallstattian, din această necropolă, a distrus un mormânt Gârla Mare³⁵. Acest fapt arată că pentru stabilirea locului necropolelor se căuta aceeași formă de teren în mai multe perioade ale istoriei.

²⁷ Materiale inedite din cercetare sistematică.

²⁸ Materiale inedite din descoperiri întâmplătoare.

²⁹ Crăciunescu 2006, p. 68.

³⁰ Berciu 1939, p. 106.

³¹ El Susi 2008, p. 85.

³² *Ibidem*, p. 85.

³³ Crăciunescu 2006, p. 68.

³⁴ *Ibidem*, p. 69.

³⁵ *Ibidem*, p. 70.

VI. Forma gropilor a preocupat pe cei care au cercetat necropolele acestei culturi. Toți cercetătorii sunt de acord că nu se poate observa forma gropilor deoarece acestea au fost săpate în nisip și acoperite cu același material fără prea multe resturi organice. Un mormânt de la Gârla Mare, campania 2010, face puțină lumină în acest sens. Mormântul nr. 3 din această necropolă a fost triplu și de aceea a fost necesară o groapă mai mare pentru depunerea lui. Trebuie precizat faptul că mormintele erau depuse în nisipul alb, dar peste acesta se afla un strat de culoare maro, gros de circa 0,35 m. La decopertarea mormântului nu a putut fi observat conturul gropii. El era situat lângă capătul de nord al secțiunii. După demontarea lui și răzuirea peretelui secțiunii, s-a putut observa o zonă cu un serios amestec al nisipului alb și maro. Acest amestec se întinde pe o lungime de 1,25 m, pe înălțimea inventarului mormântului, și cred că se poate considera că reprezintă urma gropii în care a fost depus mormântul. Dar trebuie să precizăm că și pe latura de est a aceleiași secțiuni a mai apărut un ușor amestec de nisip alb cu cel maro, însă la deschiderea unei alte secțiuni, nu s-a dat de un alt mormânt. Ar fi posibil ca în estul acestei ultime secțiuni să descoperim un alt mormânt, dar problema trebuie verificată pe teren.

VII. Locul de incinerare al defuncțiilor ne este necunoscut. Pe baza conținutului urnelor din necropola de la Gârla Mare, putem aprecia că rugul de incinerare era situat undeva lângă așezare. Această afirmație se bazează pe faptul că între oasele din urne au fost găsite destul de multe pietricele asemănătoare cu cele din zona așezării. Așezarea era situată pe malul Dunării, la o distanță de circa 300 m de necropolă. Necropola este toată formată din nisip foarte fin, pietricelele observate, în special la mormintele depuse în groapă, nu aveau cum să ajungă decât în acest fel, adică odată cu resturile cremației.

VIII. Teritoriul necropolei trebuie să fi fost și în acea perioadă un spațiu sacru. Cu toate acestea, în straturile de nisip ale secțiunilor, la diferite adâncimi, au fost descoperite numeroase fragmente ceramice aparținând unor tipuri diferite de vase. Fragmentele acestea de vase erau răspândite în toate secțiunile situate pe panta dinspre Dunăre a dunei, atât cât a mai rămas din aceasta. Tot materialul ceramic aparținea culturii Gârla Mare, se afla la distanță de morminte și deci este exclusă existența unor morminte distruse din vechime. Ar fi posibil ca aceste resturi de vase să fi ajuns în spațiul necropolei odată cu transportarea materialelor care urmau să fie depuse în morminte. Amintim faptul că pe marginea Dunării, se afla așezarea corespunzătoare necropolei și că în acea zonă bănuim că, se afla și rugul de incinerare, dar așteptăm cercetările viitoare ca să putem trage o concluzie în acest sens.

Observațiile pe care le prezentăm aici asupra mormintelor Gârla Mare, dintr-un segment al arealului acestei culturi care se întinde între orașele Belgrad și Corabia³⁶, pot constitui elemente care să permită o mai bună cunoaștere a dezvoltării și evoluției interne a acestei culturi. Dacă ne referim doar la depunerea silexului din mormântul de la Gruia, sau a pandantivului din mormântul de la Gârla Mare, ne putem întreba dacă aceste piese au legătură cu activitățile predilecte ale răposaiilor din acele morminte. Coroborate cu observații din alte segmente ale Dunării pe care evoluează această cultură, observațiile prezentate aici pot constitui pași importanți în înțelegerea mai bună a fenomenului cultural Țuto Brdo – Gârla Mare.

³⁶ Morintz 1978, p. 28.

Bibliografie

- Bărbulescu, Cârstea 2006 = C. A. Bărbulescu, Angela Cârstea, *Un depozit de Vase cu caracter funerar de la sfârșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului descoperit la Gârla Mare (jud. Mehedinți)*, în „Argesis”, XV, Pitești, 2006;
- Berciu 1939 = D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, 1939, Craiova
- Berciu, Comșa 1950 = D. Berciu, E. Comșa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950) în „MCA”, II*
- Crăciunescu 1998 = G. Crăciunescu, *L'Âge du Bronze moyen et final au nord du Danube, à l'est des Portes de Fer*, în „Rumänisch – Jugoslawische Kommission für die Erforschung der region des Eisernen tores, II, Die Kulturen der Bronzezeit in dem Gebiet des Eisernen Tores, Kolloquium in Drobeta-Turnu Severin (November 1997)”, Bukarest, 1998
- Crăciunescu 2006 = G. Crăciunescu, *La nécropole de crémation de l'Âge du Bronze de Gruia, dép. de Mehedinți*, în „Pratiques funéraire et manifestations de l'identité culturelle (Âge du Bronze et Âge du Fer)”, Actes du IVe Colloque International d'Archéologie Funéraire, Tulcea, 2006
- Crăciunescu 2006 Drobeta = G. Crăciunescu *Despre locuirile bronzului mijlociu din Ostrovul Mare în „Drobeta”, XVI, Arheologie-Istorie, 2006*
- Crăciunescu, Neagoe = G. Crăciunescu, M. Neagoe, *La nécropole de crémation de l'Âge du Bronze de Gruia, dép. de Mehedinți*, în „Pratiques funéraire et manifestations de l'identité culturelle (Âge du Bronze et Âge du Fer)”, Actes du IVe Colloque International d'Archéologie Funéraire, Tulcea, 2006
- Dumitrescu 1961 = V. Dumitrescu, *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cîma, București*, 1961
- El Susi 2008 = Georgeta El Susi, *Ofrande animale descoperite în morminte Gârla Mare de la Crivina (județul Mehedinți). Campania 2008*, în „Drobeta”, XVIII, Arheologie-Istorie, 2008
- Moritz 1978 = S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria la istoria tracilor timpurii, I, Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978
- Roman 2008 = P. Roman, *Morminte de incinerare din epoca bronzului*, în P. Roman, Ann Dodd-Oprîtescu, *Ostrovul Corbului între km. Fluviali 911-912. Morminte și unele așezări preistorice*, Ed. Academiei Române, 2008
- Șandor-Chicindeal = Monica Șandor-Chicideanu, *Cultura Țuto Brdo-Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară, I, Cluj-Napoca*, 2003

OBSERVATIONS ON GRAVES FROM GÂRLA MARE CULTURE IN SOUTH – WEST OF OLTENIA (Abstract)

In the South-West of Oltenia were made many discoveries belonging to Țuto Brdo - Gârla Mare culture, many of them being necropolises.

Materials collected through the ages, have led us to attempt a systematization of the tomb according to several factors.

- I. A first classification can be done by the number of urns found in each grave: simple urns, double urns, triple urns and quadruple urns.
- II. A second classification can be done by way of deposit of debris cinerary: in the urn, scattered in a pit, pile or deposited in the pit.
- III. There are cenotaph graves, where one of the urns does not contain traces of defunct.
- IV. It is considered that all the vessels from a grave were submitted with liquid offerings or solid ones.

- V. A problem of cemeteries from Gârla Mare culture is overlapping other tombs from earlier periods. Here we consider that the grave signs are more haunted than marked.
- VI. Shape of the pits from these graves can not be observed, because these were digging in the sand and covered with the same material without too much organic waste.
- VII. The place of cremation of the deceased is located somewhere near the settlement.
- VIII. The territory of the necropolis must have been also in that time a sacred space.

The observations that we presented in these article on the graves Gârla Mare are made after researching a segment of this area belonging to this culture that stretches between the cities of Belgrade and Corabia. The observations presented here, corroborated by other segments that evolve this culture, may constitute important steps in a better understanding of the cultural phenomenon Źuto Brdo - Gârla Mare.